

(Fotografija iz kolekcije Safeta i Đulzade Dokle, 1952. godina)

Nazif Dokle

ĐURĐEVDEN (4 - 7. maj)

Đurđevden, koji se u tradiciji Gore naziva još i Đuren, Đurđovden, Đurđijen, je glavni dan vremenske mijene. Prema Torbešima, svaki dan od polovine zime je spremanje za Đurđevden. Svaka porodica se priprema da toga dana ništa ne nedostaje.

Njegova proslava se vezuje za radost obnavljanja i oživljavanja prirode, spas od duge i divlje zime, izlazak na ljeto. U svim pjesmama ovaj dan se označava kao ljeten Đurđevden. Vezano za praznik, ne može se zanemariti ni socijalni element. Za Đurđevden se u svoje domove vraćaju putnici (gurbetčije). Zato, svaka stvar treba biti čista, nova, oprana, obrisana, okrečena. Sve što toga dana obuku djeca i odrasli, mora biti novo, po prvi put obučeno („da se polazi“).

Tih dana žene su motivisane, imaju više obaveza, umorne su. Sve prolazi kroz njihove ruke. Cijeli ovaj kolektivni ritual, do sitnice, pod njihovom je kontrolom.

Kad se približe ovi dani, djevojke, okupljene po mahalama, u parovima ili grupama, kroz pjesmu iskazuju svoje halove, brige. U pjesmi Zejnepa personifikuje djevojku koja je ostala u Gori. Ona podsjeća svog dragog, koji je negdje na gurbetu, kojeg personifikuje Kurto Budala, da se približava Đurđevden i da ne smije biti odsutan za taj veliki dan:

“Kúrto Búdala, će te prášuje Zéjnepa:

- Ne li go zn'ješ koj den je,
Ka što go zn'je Zéjnepa,
Eli je ljéten Đúrđevden.
Za óvja ljéten Đúrđevden,
Som rásla jágne súgare,
Zájeno da go kóljeme,
Da na téferič ídeme.
Če ti se móljim, Kúrtence,
Za Đúren dóma da dójdeš.

Među pripremama za Đurđevden je i krečenje kuća („maženje“/„frcanje“/„ravnene“). Zbog nedostatka kreča, u ovom kraju koristi se „bela zemna“, koja se vadi iz tla.

Dvije nedjelje prije Đurđevdena, žene i djevojke iz sela, kolektivno odlaze u potragu i donesu zemlju neophodnu za krečenje kuća. Cijeli ovaj proces se odvija u grupi, uz pjesme i šale, što je prvi ritual koji se odnosi na vremensku promjenu. Svaka od ovih žena pojedinačno naziva se „zemnarica“

Proslava Đurđevdena traje 5 dana.

“A utre, Kúrto Búdala,
Néli go zn'ješ koj den je,
Éli je ljéten Đúrđevden,
Eli se pótke stávaje.
Svéčija vráta so pótka,
Zéjnepi vráta bez pótka,
Što sákaš číni Kúrtence,
Zéjnepa potka ti sáka.”

Djevojke ohrabruju svoje najmilije:

“Kúrto Búdala,
Némoj da káhar káhariš,
Za Đúren dóma da dójdeš.
Dúšmani da pópucaje.
Dúšmani náši kátilji,

Dl'boka rúpa ni prájet,
Nas dvájca da ne zákopet.”

·
Cvéće, 4. maj

Toga dana bere se cvijeće. Rano, prije svanuća, sva djeca iz sela, u grupama prema uzrastu, bratstvima i mahalama, idu kroz livade i beru cvijeće. Kada naberu dovoljnu količinu goróljja, b'taljana, pilevog cvéća, básne tráve, kúkajce, počínju ga vezivati sa željom da naprave što veći, ljepši i raznovrsniji buket.

ĐURĐEVDEN (II)

Trávke, 5. maj

Rano prije zore, žene, nevjeste, djevojke, djeca i odrasli, u grupama prema rodovima i mahalama, kreću da izvrše ritual sakupljanja biljaka za stoku. Dok odlaze, djevojke u grupama, pjevaju:

“Kurto Budala, rano stanala Zejnepa,
Da idem, Kurto Budala,
Da berem travke zelene,
Kurto Budala, so sve drugače zajeno.
Kurto Budala, ti da si pilje šareno,
Da ljetaš i da proljetaš,
Ti da ga vidiš Zejnepa,
Ke bere travke zelene.”

Pošto obezbjede biljke po imenima: zaseknica, zmijin kromit, povratika, zmijin luk, tevčina, divja tikva, mečkine grozje, riklo, petoprstnica, cigansko sveklo, neophodne za zdravlje stoke, napune džakove i sa drugim vrstama. Zatim ih ukrase vrbovim i trešnjevim grančicama i, opet uz pjesmu, vraćaju se svojim domovima:

“Kúrto Búdala, evó ga íde Zéjnepa.
Kúrto Búdala,što som se izrašétala,
Som brála trávke zélene
Za óvja ljéten Đúrđevden.
Za na gódina, Kúrtence,
Ta koj će žívi bideme,
Da dočekame Đúrđevden,
Da béreme trávke zélene,
Mládo i stáro zájeno.”

“Kúrto Búdala,bíla na trávke Zéjnepa.
Kúrto Búdala,som brála tráfke zélene.
Kroz tráfke, móre Kúrtence,
I tíja šareno cvéće.
Kúrto Búdala, da krmim lúde šíljejna.
Kúrto Búdala, préblaze véku nášemu,
Elji sme bilje na trávke,
Čúčke sme cvéće nábralje
Da ti nákitim ódaja!”

Po povratku, ubranim cvijećem kupaju svoju djecu. Među biljem neizostavna je suknica (od koje rastu djeca), b'taljen (od kojeg djeca bolje govore), besna trava (da djeca budu vješta) i ostalo cvijeće: jagolika, gorolija, pílečko cvéće, petoprstnica.

Nije dobro da se djeca okupaju navečer, pošto cvijeće ne smije tokom noći ostati u kući. U vodu, kojom se kupaju djeca, stavljaju se kuhana jaja, koja kasnije djeca pojedu. Kupanje treba završiti čašom hladne vode. Pošto ih okupaju, djeci oblače novu odjeću, specijalno pripremljenu za ovaj dan, ali ostavljajući nešto i za Đurđevden, odnosno za 6. maj. Nakon toga, obilaze rodbinu, koja ih daruje šećerlemama. Odrasli novo odijelo oblače samo za Đurđevden.

Petog maja:

- za ručak se priprema kolombočen zéljanik (pita od kukuruznog brašna sa svježom koprivom);
- gleda se stréca (sreća), ko će prvi doći u kuću; ukoliko je neko za koga se smatra da ima „lošu nogu“, cijela će godina biti takva, i obrnuto;
- predvečer, po mahalama se okupljaju dejke (djevojke); pored mladalačkih šala, ne zaboravljaju zadirkivanje kroz pjesmu:

Kúrto Búdala, ja i ti će se térame,
Koj će po ráno stáneme,
Koj će ga méčka prójdeme.

U selu Orešek se takmiče ko će poraniti i drugom ostaviti san za cijelu godinu.

ĐURĐEVDEN (III)

Đurđevden, 6. maj

U noći sa 5. na 6. maj, djevojke ustaju rano i pjevaju:

“Kúrto Búdala, ráno stánala Zéjnepa,
Za óvja ljéten Đurđevden.
Kúrto Búdala, da mi je ljéto ljédičko.
Kúrto Búdala, so méčka sme se téralje,
Koj će ga méčka prójdeme.
Kúrto Búdala, ja som po ráno stánala.
Kúrto Búdala, tébe te próšla Zejnepa,
Ja som po ráno stánala,
Da téram lúde šiljejna
So vrba đurđevdénova.
Kúrto Búdala, da stávam pótke po níve,
Po níve i po lívađe.
Kúrto Búdala, će stávam ládna ljúšaljka,
Da se úljuša Zéjnepa
Za óvja ljéten Đurđevden.”

Djevojke se 6. maja kupaju vodom u kojoj se stavlja cvijeće.

U ranu zoru, žene i déjke (djevojke) odlaze da zahvate vodu. Odlazak i povratak prati pjesma.

Ukoliko se susretnu dvije djevojke ili žene, jedna u odlasku po vodu, druga u povratku, svaka od njih želi preći gornjom stranom, vjerujući da će je tako pratiti sreća.

Ona koja prva stigne do česme, baca kamen naniže kako bi joj m'taj (grumen masla) bio kao taj kamen.

Na česmi, svi umivaju lice svježom vodom i bacaju je ispred i iza sebe, izgovarajući tri puta: Za mlógo godine!

Zatim zahvataju vodu. Kidaju vrbove grančice, uzimaju pijesak sa mjesta na kojem pada voda sa česme i vraćaju se. Pijesak bacaju unazad; prema nekima, da bude manje muha, a prema drugima, zbog berićeta.

Vrbovim grančicama ukrašavaju vrata, krevete (tron), naćve (noćvi) i dr. i prskaju svježom vodom sve ukućane da se rasane i ne budu dremljivi.

Toga dana počinje se mutiti mlijeko.

Sve poslove treba završiti brzo. Čas mutiti mlijeko, čas očistiti, sve zbog uroka („naoči“).

Bučkalica (Bútin) se ukrašava metalnim novčićima, perlicama (múnistre), divljom tikvom (dívja tíkva), vučjim zubom (z'b vúkof), bijelim lukom (luk), vrbovim grančicama (gránčiča vrbove i

mláčnik).

Prije nego što započnu mutiti mlijeko, nevjeste odlaze zahvatiti vodu.

Iz nekog vlažnog mjesta otkopaju veliki busen. Donose ga kući i stavljaju pored bučkalice (butina).

Pošto tri puta zamute mlijeko, uzimaju busen i vraćaju ga ne mjesto odakle su ga iskopali, da se obnovi.

Biljke sakupljene prethodnog dana drobe, sole i polažu stoci. Koprivama polivenim vodom prskaju im vimena a potom im to daju pojesti

U védro sipaju malo vode i cvijet metvicu (povrátika).

Procijedjuju i kisele mlijeko. Bilje stavljaju stoci u pómije

Vrbovom grančicom vabe stoku na ispašu.

Ujutro, kako ne bi u kuću ušla neka osoba koja može donijeti nesreću („ima loša noga“), daje se hljeb psu, kako bi prvi ušao u kuću. Vjeruje se da pas ima „lahku nogu“ i da donosi sreću i berićet.

Nakon što završe poslove, déjke, žéne, múži oblače nova odijela. Muževi i žene trebaju barem neki dio obući po prvi put („da polaze“), dok djevojke ovog dana moraju obući sve po prvi put.

Tako odjeveni u novom ruhu, odlaze „na potke“. Čak se ovaj dan naziva i Kršipotke. Potka je procvjetala vrbova grana ili grančica, koja se postavlja kroz njive i livade, i koja je, možda, odjek vremena kada se prinosila žrtva majci Zemlji i ocu Suncu.

Žene i muževi idu kroz svoje livade i postavljaju potke, kako bi im bile plodne. U povratku pjevaju:

“Đúren je Kúrto Búdala,
Za déjke i za bécari.
Za déjke i za bécari,
Sve táze da izpólazet,
Što go sva zíma gótvilje
Za óvja ljéten Đúrđevden.
Da ídet na kršípotke,
Da stájjet pótke zéljene,
Po níve i po lívađe.“

U Borju, mladi u noći sa 5. na 6. maj, sijeku povećé vrbove grane, koje stavljaju kao potke na kapije svojih izabranica ili vjerenica.

Kad svane, na svakoj kapiji gdje žive odrasle djevojke, bude po jedna pótka (vrbova grana).

Djevojke koje imaju kratku kosu, odlaze u njive zasijane ražom kako bi im rasla kosa.

Mala djeca se valjaju i kotrljaju u njivama zasijanim pšenicom ili raži.

Djevojke stasale da nose kómar (niz od perli ili metalnih novčića), na pletenicama okače pirajku (pírojka), koja se koristi za pranje veša.

Muškarci se spremaju za ritual koji se naziva úranik ili úranak. Rano, prije sunca, zasjednu na neko vidno mjesto, piju kahvu, duhan i rakiju, posjećuju jedni druge, halališu se, šale se i pjevaju, sve do izlaska sunca.

Za ručak se priprema maznik (felije).

Poslije ručka, déjke (djevojke) i žéne se okupljaju po dvorovima, gdje igraju i pjevaju.

Mladi i stariji muškarci, okupljeni prema društvu ili uzrastu, šetaju se, zadirkuju, pjevaju i igraju igre, kao što su: mišice, oráhana, bízana, kúllice i dr.

Rano ujutro i poslije podne, déjke (djevojke) prave ljuljaške (núšaljke, ljúšaljke), pjevajući:

“Kúrto Búdala, ráno stánala Zéjnepa,
Ja i ti ke se térame,
Koj će po ráno stáneme,
Núšalka da ga stáime.”

I zadirkuju mladiće:

“Kúrto Búdala,
Nelj’ ódi váke nágore,
Da te únuša Zejnepa
Na jáko búka vísoka,
Visoka nazeljéneta,
Na jáko čífti kónopci;
Na vrzgúljavi kónopci.
Da páneš, da se útepaš,
Ljevata rúka da strékneš.”

Kad se momak popne na ljuljašku, djevojke ga triput udaraju, čestitajući mu:
Ka búka da c'fteš, ka pílje da ljétaš (Kao bukva da cvjetaš, kao pile da poletiš)!

Zatim, jedna djevojka uzima konopac i počinje da ga ljulja što snažnije i što više, dok ostale pjevaju:

“Ah móri Zejnepo,
Će ti se míje móljime,
Ta ne go frljaj tóljiko,
Ot tébe ti go trážime.

Ljudi se pozdravljaju i čestitaju:

- Česta ti Đurđevden!
- Da si zdrav i živ i tebe néka ti je čestit!
- Česta što si pólazif!
- Da si zdrav i živ i tebe néka ti je čestit!
- Za mlógo gódine!
- Išánla so sve vas!